

Бібліографічний опис тез доповіді:

Савінов В. В. Робота плейбек-театру з емоціями: нюанси співпраці з оповідачем / Савінов Володимир // Простір арт-терапії: палітра почуттів : матер. однойменної XIII-тої Міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–27 лютого 2016 р.) / [за наук. ред. А. П. Чуприкова, Л. А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської, О. М. Скарп]. – К. : Золоті ворота, 2016. – 140 с. – С. 59–62.

РОБОТА ПЛЕЙБЕК-ТЕАТРУ З ЕМОЦІЯМИ: НЮАНСИ СПІВПРАЦІ З ОПОВІДАЧЕМ

Савінов Володимир,
молодший науковий співробітник Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України,
керівник Секції геїтальт-терапії Київського осередку УСП,
співзасновник ГО «Всеукраїнська асоціація
плейбек-театрів» (Дніпропетровськ–Київ–Львів),
засновник і керівник Київського плейбек-театру «Déjà vu plus» ,
Української школи плейбек-театру та відділення плейбек-театру
ВГО «Арт-терапевтична асоціація» (Київ)

Актуальні емоції не завжди зрозумілі навіть тим, хто на них добре знається. І власні емоції буває важко ідентифікувати та знайти, що з ними робити. Без такого усвідомлення емоції залишаються ніби «покинутими», не почутими, тобто не інтегрованими в особистісний життєвий світ [5]. Технологія плейбек-театру, як і більшості соціально-психологічних практик, надає можливості працювати з емоціями. Окрема людина проговорює свої емоції чи почуття у спільне поле, після чого актори їх втілюють у нескладних театральних формах. Така загальна рамка є нібито простою і здається нібито неповною, тому, до речі, у багатьох плейбек-практиків виникає спокуса з емоціями щось робити. І справді, ну, розказали емоцію, ну, покажемо її – і що? Це ж просто віддзеркалення, повторювання чи ба пародія на реальну людину?!

Треба ж і нам щось додати: чи показати нові грані цієї емоції – щоб людина замислилась, чи віднайти нові виходи з ситуації – щоб людина вийшла з проблемного кола, чи надати оцінки з позитивної сторони, рефреймувати – щоб людина побачила ресурс, чи проявити емпатію – щоб людина відчула, що ми їй співпереживаємо. Ось, мабуть, і всі основні хибні інтенції, властиві практикам, які не розуміють механізмів дії плейбек-театру.

Плейбек-театр за його чистим задумом, робить інші речі, він лише відтворює те, що розповідає людина, без комунікації з нею. І щоменшою буде кількість точок зору на історію, щობільшою буде сила мистецтва. Саме по собі створення художніх образів – давно визнаний ефективний засіб реабілітації мистецтвом [3, с. 136], тому творчість акторів у театралізації наративу стає арт-терапевтичним процесом і для них. Але слід не забувати, що у плейбек-театрі кожен із акторів є дублером оповідача у створенні альтернативного буття, тому що більшість форм плейбек-театру вимагають грати від першої особи, тоді як у історій «в ролях» головна функція належить акторові, який дублює головного героя оповіді.

У психодрамі роль дублера має свою специфіку, за Дж. Морено. «...Дублер забезпечує більш спонтанне «Я», щоб компенсувати нестачу чогось у конкретний для протагоніста момент», «може інтуїтивно осягати те, що протагоністу може бути потрібно виразити, коли це здається заблокованим у необхідній дії чи вербалізації», створює «позитивний зразок для наслідування» [1, с. 15]. Спираючись на сюжети творів «Двійник» Достоевського та «Ніс» Гоголя, Дж. Морено виводить і негативний потенціал дублера – застереження, що останній може залишати протагоніста з почуттям неадекватності. Фундаментальну відмінність правильності й неправильності, позитивного й негативного потенціалів психодраматичного дублера автор вбачає у принциповій його *орієнтованості* під час гри – *на протагоніста* чи *на себе*, тобто на *реалізацію потреб протагоніста чи своїх власних* [1, с. 17]. Виходить, що навіть за наявності здібностей до спонтанності і креативності, актор під час виконання ролі головного героя у психодраматичній грі може працювати на один з протилежних в даному контексті соціально-психологічних процесів – або на *процес служіння*, або на *процес реалізації себе*.

Процес служіння чи «функціонування потрібним чином лише для того, щоб обслуговувати потреби протагоніста» [1, с. 15] полягає у прийнятті ролі того, хто служить ї, відповідно, настанові на підтримку та

асистування протагоніста. Внутрішні, технологічні соціально-психологічні практики служіння, які ми виокремили з тексту статті, наступні:

- практика «категоризації особистої програми протагоніста»;
- практика «психологічного налаштування на внутрішній світ протагоніста»;
- практика «інтуїтивного осягнення того, що необхідно виразити протагоністу»;
- практика вираження і, означає, «відображення бажань, потреб та почуттів протагоніста».

Процес реалізації себе чи гра дублера, який «все робить лише для себе» [там само, с. 17] може складатись, інтерпретуючи Дж. Морено, із таких практик:

- практика конкуренції з протагоністом, коли дублер отримує садистське задоволення у перегриванні іншого у кожній рольовій ситуації;
- практика спрямування протагоніста до того, що, як він думає, останній повинен робити;
- практика створення враження на групу якимось чином, ігноруючи при цьому протагоніста.

Для плейбек-театру також справедливі ці практики, недаремно головна монографія, присвячена основам плейбек-театру, так і називається «Акти служіння» («Acts of Service») [Fox].

Важливою є також *зміна позиції самої особистості у власній історії про почуття*. А. Строганов, автор трьох унікальних методів індивідуальної психотерапії, детально проаналізувавши основні системи театру, зазначає, що в його методі – «епічній терапії» – використовується *ефект відчуження* Б. Брехта [4, с. 204–205]. Суть цього ефекту полягає у перетворенні пацієнта з «персонажа драми» на його «автора», тобто розвиток здатності особи оцінювати ситуацію зі сторони, що дає можливість опрацьовувати емоції свідомістю [4, с. 205]. Створення цього «епосу» в його методі у плейбек-театрі відповідає створенню наративу, але відмінність полягає в тому, що це створення відбувається в суттєво інших умовах – умовах публічності. Мета теж інша – інтерпретація життєвої події акторами допомагає її переосмисленню самим оповідачем, разом з яким усе, що відбувається, переживають й інші глядачі, що підсилює ефект. Важливо також, що відбувається розігрування саме першого, спонтанного варіанта історії, а не варіанта заздалегідь продуманого, відшліфованого, відредагованого. Є підстави вважати, що так знімаються звичні психологічні захисти.

Ефект відчуження є одним з основних у плейбек-театрі, коли відсторонення від власної історії відбувається **зادля** її подальшого **присвоєння**, а не цілеспрямованої трансформації, якогось «переписування» її терапевтом чи навіть створення нового «епосу» самим оповідачем. Такий підхід, вочевидь, робить більш цільним контакт оповідача зі своїми спонтанними самопроявами, полегшуючи їх присвоєння (почасти заперечуване) та активізуючи відповідальність за них, що також сприяє прийняттю себе-реального, а не такого, яким хотілося б бачити себе в майбутньому.

Висновки. Отже, для акторів плейбек-театр – це саме співпраця, а не допомога чи виконання замовлення, це служіння, непросте, неочікуване, але творче і глибоке. Плейбек-театр стосовно емоцій радить не переключатися, не уникати їх, а стикнутися із самим собою, яким ти є насправді. Тобто для людини плейбек-театр – це ніби дзеркало з ефектом збільшуючого скла, у якому можна розгледіти себе більш детально й безпристрасно. Емоції – це не перешкода, а головний двигун змін, але треба цей двигун ще встановити, інтегрувати в особистість, що відбувається саме собою, якщо досягнуто ефект відчуження.

Література:

1. *Морено Дж.* Видение дублера: Морено и Достоевский / Джозеф Морено // Психодрама и современная психотерапия. – 2003. – № 4 (5). – 80 с. – С. 15–17.
2. *Салас Джо.* Играем реальную жизнь в Плейбек-театре / Джо Салас ; пер. с англ. М. Ю. Кривченко. – М. : Когито-Центр, 2009. – 160 с.
3. *Сидорова Т. Г.* Місце творчості художників-модерністів кінця ХІХ – початку ХХ ст. в реабілітації мистецтвом душевнохворих пацієнтів львівської обласної психіатричної лікарні / Тетяна Сидорова // Форум психіатрії та психотерапії : наук.-практ. журн. / Українська спілка психотерапевтів ; [відп. наук. ред. О. О. Фільц]. – Львів : Простір М, 2012. – Т. 7. – 164 с. – С. 136–140.
4. *Строганов А. Е.* Психотерапия на базе театральных систем. Практическое руководство / А. Е. Строганов. – СПб. : Наука и техника, 2008. – 496 с. – (“Мир психологии и психотерапии”).
5. *Титаренко Т. М.* Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності : [наук. моногр.] / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
6. *Fox J.* Acts of service. Spontaneity, Commitment, Tradition in the Nonscripted Theatre / Jonathan Fox. – Reprinted with Afterword. – N.Y. : Tusitala Publishing, 2003. – 284 p.